

ČASOPIS »POLITIČKA MISAO« (1964–1977)

Časopis »Politička misao«, kojeg su izdavači Fakultet političkih nauka u Zagrebu i Centar za aktualni politički studij Narodnog sveučilišta u Zagrebu, doživio je petnaesto godište svog izlaženja: prvo, kao revolucionarno-angažirana misao o društveno-političkoj zbilji i misli te zbilje i drugo, kao stalna potvrda preobražajne mogućnosti naše socijalističko-samoupravne datosti. Stoga svaki pristup analizi toga vrijednog časopisa valja da to uzme u obzir.

Smjestiti časopis »Političku misao« u povijesni obzor mišljenja znači sadržajno obuhvatiti sve one tematske cjeline koje su značajne za razmišljanja o povijesnom hodu. Tematske cjeline, kad je riječ o ovom časopisu, veoma su raznolike, a posebice u tom smislu podsticajne. Na pijedestalu su i povijesna, i sociološka, filozofijska, ekonomijska, politološka misao. Raspon problema o kojima se raspravlja u objavljenim priložima obuhvaća i društvena previranja u međunarodnom i našem radničkom pokretu, i previranja u svijetu teorije, osobito ona koja se odnose na domišljaje marksističke misli. U tom smislu časopis je otvoren, živ, dakle komunikativan. Kamo smjera politička misao, pitanje je koje časopis postavlja i uvijek na njega pokušava dati odgovor. Već svojim prvim brojem, oglasio je taj smjer. »Pokretanje našeg časopisa svjedoči da u nas postoji potreba za razvojem istinske političke nauke i da naše društvo i naša nauka imaju snage koje će moći da budu nosioci takve nauke i uvjeta za njen razvitak. Stavljajući sebi u zadatak da doprinese razvijanju političkih nauka, naš časopis je samim tim odredio svoj specifični zadatak [...]. On je u punom smislu politološki« (Leon Geršković, 1/1964, 7).

Što se tiče koncepcijske strukture, časopis je dosad uglavnom njegovao praksu glavne teme, a uz nju su se kao stalne rubrike pojavljivale: Studije, Aspekti, Aktualni problemi, Prikazi, Saopćenja, Bibliografija, nešto kasnije Prijevodi, potom Međunarodni odnosi, a u posljednje vrijeme Iz teorije i historije političke misli — pojavljuje se kao stalna rubrika. Časopis izlazi tri do četiri puta godišnje. Sistematsko-metodički pristup pretpostavlja različite relevantne kriterije u odбору tema. Tako, ako se kao kriterij uspostavlja najčešća tema, moguće je odgovoriti da je politološka misao, koja zbori o našoj političkoj zbilji, najčešće zastupljena bilo u obliku glavne teme, u obliku recenzije ili posebnog priloga.

Bilo bi uputno analizirati časopis tako da teme i godine izlaženja budu okosnica pristupa, kako bi se dobio bolji uvid u egzaktni i produbljen način gledanja na našu suvremenu političku stvarnost. Od 1964. do 1977. godine politološki interes usmjerio se na ova moguća, mada uvjetna, tematska područja: Politički sistemi, upravljanje i politika, Filozofija politike, Politička ekonomija, Političke partije i pokreti, Međunarodni odnosi, Politička geografija, geopolitika i strategija, Sociologija i sociologija kulture, Javno mnijenje i sistemi komunikacija i Problematika sveučilišta. Mnoge teme obrađene su i u obliku prijevoda, recenzija i prikaza, informacija, diskusija i savjetovanja.

1) *Politički sistemi, upravljanje i politika*

O političkom sistemu, upravljanju i politici bilo je mnogo raznovrsnih priloga, raspru i tematskih brojeva posvećenih toj mnogostranoj i do sada neraščišćenoj sferi. No, valja spomenuti po mogućnosti najzanimljivije i za našu političku zbilju najaktualnije priloge. Već prvi broj iz 1964. godine donosi značajnu studiju Nikole Tintića. Pod naslovom »Značaj i uloga političkih programa, političkih organizacija i akcija za sindikalno jedinstvo, odnosno pluralizam u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim odnosima« (1/1964, 33–85), krije se zrela ocjena položaja »najuniverzalnijeg oblika klasnog organiziranja radnika« — sindikata. Politički ciljevi sindikata, problem sindikalnog unitarizma, klasifikacija radničkih sindikata, odnos sindikat-država, spona sindikata i Partije te praktični oblici njihovog utjecaja u pojedinim zemljama, umnogome su ovom podrobnom analizom pojašnjeni. Budući da je internacionalizam bitno obilježje međunarodnog sindikalnog pokreta, Tintić je naglasio međunarodno jedinstvo i kao osnovnu smjernicu svih praktičnih akcija Saveza sindikata Jugoslavije. Drugi i treći broj mogli bi se okarakterizirati kao obraćanje našoj političkoj situaciji. O tome govore dva teksta Jovana Đorđevića: »VIII kongres Saveza komunista i socijalistička demokracija« (3/1964) što je svojevrsan aktivni angažman časopisa u ostvarivanju zaključaka VIII kongresa SKJ i »Neka pitanja razvitka socijalističke demokratije«, pokušaj tumačenja društvenog samoupravljanja kao jedino mogućeg »tla« istinske demokracije ljudi.

U prvom godištu pažnju zaslužuju i tekstovi dra Leona Gerškovića »Prvi koraci ostvarivanja novog ustavnog sistema« (1/1964) i Ivana Perića »Politička kretanja u svjetlosti pisama CK SKJ« (3/1964).

U 1965. godini bilo je dosta riječi o politici, političkim institucijama te onom svagda aktualnom odnosu političke teorije i prakse o kojem je razmišljao dr Leon Geršković u svom tekstu »Odnos političke teorije i političke prakse« (2/1965). Je li »ideologija« političkog pokreta u nesuglasju sa samom političkom zgodom i u kom smislu je naučna politička teorija igrala presudnu ulogu u razvoju radničkoga revolucionarnog pokreta, pitanja su od važnosti i za revolucionarnu praksu i za revolucionarnu misao. A politička nauka koja teži da se uspostavi kao »revolucionarna misao« treba biti u vezi s političkom praksom jedino »ako s drugim naukama bude ukazivala na mogućnost rješavanja postojećih društvenih problema« (str. 214). Časopis je godine 1966. posvetio toj raznovrsnoj, mada u fenomenu političkog jednoj cjelovitoj i nedjeljivoj problematici, više tekstova: »Politika i socijalizam« Ante Fiamenga (1/2/1966), »Teorija o općenarodnoj državi« Borivoja Pupića (3/1966), »Radnički zaokret prema demokraciji samoupravljača« Uroša Trbovića (3/1966), te tekst Dušana Bilandžića »Kritičke napomene o teoriji nužnosti etatističke ekonomske strukture u socijalizmu« (3/1966). Nasuprot apologetima buržoaskog sistema i »socijalističkim teoretičarima« od kojih stiže kritika, po Bilandžiću je znanstvena misao ta koja treba na povijesnoj distanci, a u ime znanstvene i ljudske potrebe, analizirati nužnost društvenog samoupravljanja.

U 1967. godini značajni su ovi tekstovi: »Komuna i komunisti« (Uroš Trbović, 1/1967), »Komunalni sistem i problemi deetatizacije zdravstva« (Milan Škrbić, 4/1967) i »Radnička klasa kao subjekt svesnog opredjeljivanja društva« (Zoran Vidaković, 4/1967). Posljednji je tekst kompletna i studiosna analiza svjesnog radničko-klasnog odnosa spram socijalističke zbilje, počev od mogućnosti i

kriterija radničko-klasne politike unutar povijesnih mogućnosti jugoslavenskog društva do odredbe moći radničke klase kao jedine revolucionarne snage koja može upravljati svim činionicima vlastitog razvoja i prema ciljevima tog razvoja usmjeravati društvenu proizvodnju i društvo u cjelini.

Članak o našem sistemu, »Decentralizacija vlasti i demokracija« Čazima Sadikovića (4/1968) govori o opravdanosti decentralizacije, a ona je u »socijalističkom društvu nametnuta prirodom i logikom funkcije vlasti« (str. 648).

Godina 1970. je, kad je riječ o časopisu, u znaku glavnih tema. U prvom broju te godine politička kultura je, kao glavna tema, data u svekolikom tumačenju. »Politička kultura i društveno-političke organizacije« (Zdravko Tomac), »Politička participacija i kultura društva« (Stojan Tomić), »Interesi i politička kultura« (Jovan Mirić) samo su neki od naslova koji obrađuju posebne aspekte te zanimljive teme. Da su promjene naše normativne stvarnosti imale popratni »eho« u publicistici govore tekstovi objavljeni 1971. godine ili kako to komentira Ivan Babić »u svrhu primjerenog shvaćanja ustava normativnoj analizi u najmanju ruku treba pridružiti — politološku« (1/1971, »Politološki pristup ustavnim promjenama«). Riječ je o ovim tekstovima: »Urgentnost promjena u političkom sistemu SFRJ« Ivana Babića, »Varijacije na temu samoupravljanja« Štefice Bosnar i »Emperijski pristup izbornom ponašanju« Ivana Šibera (1–2/1971).

Dvobroj 1–2, te brojevi 3 i 4 iz 1973. godine donose značajne priloge o političkim sistemima u svijetu. Da su društveno-politička zbivanja, posebice promjene organizacije vlasti interesantne za našu politološku misao, govore nam tekstovi Štefice Deren: »Pojam demokratske i republikanske stranke u političkom sistemu SAD«, »Pojam i bitni elementi političke stranke u političkom sistemu SAD« i »Sistem parlamentarne vlade skandinavskih zemalja« (1, 2, 3/1973).

Komentari i znanstvena tumačenja delegatskog sistema u svjetlu novog ustava dati su u obliku tematskog bloka dvobroja 1–2/1974. O toj »novini u dosadašnjem razvoju naše samoupravne demokracije« pišu — Zdravko Tomac: »Delegatski sistem i funkcioniranje samoupravne socijalističke demokracije«, Ivan Šiber: »Neke značajke dosadašnjih izbora i delegatski sistem«, Milan Benc: »Prilog daljnjem razvitku delegatskog sistema«, Firdus Đinić: »Samoupravno javno mnijenje i delegatski sistem odlučivanja«, Uroš Trbović: »Javno obavještanje kao pretpostavka funkcioniranja delegatskog sistema« i dr. Iste godine, u broju tri, časopis objavljuje tekstove na temu: »Samoupravne interesne zajednice« Leona Gerškovića, Zdravka Tomca i Zvonka Špoljara kao odgovor na pitanja slobodne razmjene rada u socijalizmu.

Na slična pitanja i Čedo Grbić pokušava odgovoriti u svom tekstu: »Samoupravljanje i država u razvoju socijalističkog samoupravnog sistema u Jugoslaviji« (3/1975).

Godina 1977. donosi niz značajnih priloga koji s različitih stajališta tumače socijalističku stvarnost u procesu preobražaja. Doista primjeren tekst o tome nalazi se u br. 3/1977, a objašnjava promjene u našem društvu. Riječ je o »Odnosu državnih i samoupravnih organa prema novim ustavnim odredbama« Ivana Malkoča.

Sažeti misao o političkom sistemu, upravljanju i politici u obliku zaključka nije uputno, kao što ne bi bilo ni praviti određenu klasifikaciju unutar toga tematskog područja. No, može se reći da je časopis najvećim brojem svojih priloga uspio objasniti mnoga ključna pitanja koja su relevantna za politički sistem.

2) Filozofija politike

Što se sve ubraja u filozofiju politike, zapravo kako se filozofijsko mišljenje »bavi« politikom, važno je pitanje za mnoge suradnike časopisa. Već prvi brojevi donose tekstove iz filozofije politike. Npr. Ante Pažanin u »Praksi kao eksperimentu čovjekove slobode« (2/1964) stavlja antropologiji u zadatak propitivanje čovjeka kao *biosa politikosa* i *pratteina* kao izvornog oblika djelovanja *par excellence*. U svjetlu povijesnog konteksta, od grčke filozofije preko klasične, hegelijanske, on daje marksizam kao mogućnost vraćanja čovjeka svom *praxisu*, odnosno *pratteinu*.

Pitanje *praxisa* — temeljno pitanje ljudskog bivanja — i nadalje je u žarištu filozofijskog interesa i probija se u filozofijskim tekstovima, bilo kao mogućnost: »Univerzalna zajednica kao uvjet slobode« Jovana Mirića (3/1965), »Kulturni sektor i duhovni bitak« Vanje Sutlića (3/1966) i dr., bilo kao kategorija znanstvenog razmatranja: »Društvene implikacije podjele rada u Marxa« Eduarda Kalea (3/1969).

Unutar ove tematike poželjno bi bilo distingvirati teme koje se odnose na bitna pitanja filozofije kao znanosti (spoznaja, bit, bitak) od onih koje imaju namjeru objasniti marksističku filozofiju kao ozbiljenje filozofije same. Kao primjer prve valja spomenuti tekst Zvonka Posaveca: »Spoznaja i bitak« (1—2/1973), a kao primjer druge, ove tekstove: »Smisao i perspektive socijalizma« (Ivan Prpić, 2/1964), »Uloga historije u revolucioniranju vlasti« (Eduard Kale, 3/1965), »Povijesni smisao Lenjinove koncepcije političke partije« (Radule Knežević, 4/1966), »Dijalektičko i nedijalektičko određenje revolucije« (Davor Rodin, 1/1968) »Marx i znanost« (Ante Pažanin, 4/1968), »Marx i tradicionalni materijalizam« (Ante Pažanin, 1—2/1973) i dr. U toku višegodišnjeg izlaženja časopis je filozofiji politike posvetio nekoliko tematskih blokova. Na primjer, 1968. godina, broj četiri donosi značajne tekstove o marksizmu i znanosti (Marx i znanstvena analiza političke zbilje, Marx i znanost, Marx i prevladavanje filozofije), a 1971. godina, broj dva — promišlja o ideologiji i kulturi sa stajališta povijesnog, filozofijskog mišljenja. Tu su prilozima Eduarda Kalea: »Ideologije u povijesti« i Ludwiga Landgrebea: »Fenomenološki opaske uz problem ideologije«, a oba pokušavaju odrediti ideologiju u svjetlu interpretacija Hegela, Adorna, Mertona, Adlera, Mannheima i Marxa. Ideologija se razumije iz temeljne strukture ljudskog, društveno-povijesnog djelovanja, a svaka ideološka kritika je povijesno u mijenjanju i traganju, u »dijalektičkom procesu prirodne povijesti ljudskog roda« (Eduard Kale, 2/1971, »Ideologije u povijesti«). U filozofiju politike moguće je, iako uvjetno, svrstati i tematski blok o fašizmu i neofašizmu u broju četiri 1975. godine. Pojedini tematski blokovi posvećeni su znanstvenoj analizi filozofijskog interesa značajnih ličnosti. Takvi su, na primjer, »Pojam mudrosti u filozofiji Jurja Križanića« (4/1972), »Politička misao L. A. Blanquija« (3/1975), »Marksizam Mao Ce Tunga« (1/1976), tematski blok o Georgesu Sorelu (4/1976) i dr.

Da je filozofija politike raznorodna i da joj valja u poimanju pristupiti kompleksno, dakle u rasponu svega što ona spoznaje, »objavljaju« tekstovi iz 1973. godine. Primjerice, »Problemi pri interpretaciji svjetske povijesti« (Eduard Kale, 1–2/1973), »Sociologija? Historijski materijalizam i filozofija povijesti« (Blaženka Despot, 1–2/1973), »Mogućnost i ugroženost slobode unutar demokratski ustrojenih formacija država i društva« (Karl H. Volkman Schluck, 1–2/1973) i »Konflikt između prava i pravednosti u modernoj pravnoj i državnoj filozofiji« (Norbert Leser, 4/1973).

3) *Politička ekonomija*

Da je ekonomija i sama područje politoloških analiza, stoga i znanstveno-politološkog interesa, svjedoče prilozi u ovom časopisu. Prvi takav prilog objavljen je u drugom broju 1964. godine i u njemu je Radovan Vukadinović s kritičkog stajališta progovorio o situaciji SEV-a u razdoblju od njegova osnutka, od 1949. godine.

Dijapazon ekonomijskih tema širok je, a obuhvaća teorijske probleme i situaciju naše i svjetske ekonomijske zbilje. Tako Bogdan Čosić u tekstovima: »Suvremene karakteristike i tendencije oko ekonomske i političke integracije u svjetlosti razvoja jedinstva nove svjetske privrede« (4/1966) i »O ekonomskim pretpostavkama socijalističke revolucije« (1/1968) analizira ekonomijsku situaciju na svjetskoj razini. U istom su smislu tekst Ive Brkljačića: »Ekologija kao teorija svjetskog ekonomskog razvoja« (4/1973) i tekst Krešimira Žiborskog: »Lenjinov doprinos teoriji svjetskog tržišta« (3/1973). No, mnogo veću pažnju zaslužuju znanstvene analize naše ekonomije koja izrasta iz socijalističkog društveno-povijesnog konteksta. Prvi takav tekst, koji treba spomenuti, odnosi se na ekonomiju i problem društvenog planiranja, a naslov mu je »Kakve promjene predstoje u našem sistemu društvenog planiranja« (Nedeljko Rendulić, 1–2/1966). Adolf Dragičević svojim je prilogom: »Odnosi samoupravljanja i tržna privreda« (4/1967) smisleno nastavio proboj ekonomijske misli. On »udara« u temeljno pitanje naše ekonomije koje bi se moglo označiti kao »socijalistička robna proizvodnja« ili »robna proizvodnja i socijalizam«, tj. da li socijalizam kao prelazni period u osnovi biva na robnom proizvodnom procesu ili je ta preobražajna mogućnost već u njegovom ukinuću. »U tom svjetlu pokazuju se i robno-novčani odnosi kao jedino moguć i uz to veoma podesan okvir i prikladna forma u kojoj se realiziraju i razvijaju ovi socijalistički robni procesi« (A. Dragičević, 4/1967, 588). Godine 1971. i 1972. objavljeni su tekstovi koji su u znaku ustavnih promjena, na primjer: »Neki prijedlozi u vezi s promjenama ekonomskih funkcija federacije« Vlatka Milete (1/1971) ili »Utvrđivanje i raspodjela dohotka u osnovnim organizacijama« Nedeljka Rendulića (2–3/1972). U mnoštvu članaka koji »diraju« ekonomijsko tlo, tekstove Nedeljka Rendulića iz 1973: »Mjere ekonomske politike za stabilizaciju privrede« i »Narodni dohodak i društveni proizvod Jugoslavije u međunarodnom pogledu« (1–2, 3/1973) valjalo bi izdvojiti radi aktualnosti i analitičko-sintetskog pristupa ekonomskoj politici i ekonomskoj stvarnosti naše zemlje. Uz to, tekstovi su upotpunjeni grafičkim pokazateljima i relevantnim ekonomskim podacima. »Trajna stabilizacija ne može se ostvariti samo mjerama ekonomske politike, nego boljim i efikasnijim radom« (172) motto je prvoga

teksta. U nekoliko navrata problematika ekonomije kao teorije bila je osnova raznih tumačenja. Tako je jedna zaokružena cjelina ekonomskih gledanja predstavljena u časopisu od 1968. god. Spomenut ćemo samo neke od tekstova: »Ekonomski razvoj i socijalna revolucija« (Zvonimir Baletić, 1/1968), »Poljo-privreda u ekonomskom razvoju« (Zvonimir Baletić, 3/1968), »Marxova politička ekonomija i suvremena znanost« (Zvonimir Baletić, 4/1968). Teorijske dileme ogledale su se i u propitivanju nikad nepropitanog »zakona vrijednosti« u tekstu Krešimira Žiborskog: »Zakon vrijednosti kao zakon slobodne robne razmjene u Marxovom ekonomskom djelu« (1/1971). Potom je naredni tekst istog autora: »Dvije marksističke interpretacije djelovanja zakona vrijednosti u svjetskoj privredi« (3/1971) izazvao diskusije o zakonu vrijednosti u socijalističkoj privredi. Tom odбору ekonomijskih tema može se pridružiti i tekst Ive Brkljačića: »Modeli socijalističke privrede i društva« (1/1977). Treba istaknuti da je sve vrijeme časopis bio otvoren prema svakom ozbiljnom ekonomijskom prilogu.

4) Političke partije i pokreti

O političkim partijama i pokretima, posebice o Savezu komunista Jugoslavije, prilično se pisalo u časopisu. Prvi pisani komentari odnose se na previranje u partijama i radničkim pokretima Zapada. Tako je u 1964. godini, u trećem broju, izašao komentar Nade S. Jaman: »Neki problemi suvremenog radničkog pokreta Italije« (3/1964), a u 1965. godini komentar Hrvoja Šarinića: »Radnički pokret u Njemačkoj i zapadnonjemačka socijaldemokracija« (2/1965). Slijede: »Aspekti društvenopolitičke evolucije afričkog antiimperijalističkog pokreta« Branimira Banovića (4/1967), »Stramputice i perspektive revolucionarnog socijalizma na Zapadu« Vjekoslava Mikecina (1/1968), »Nastanak i razvoj Jeffersonovih republikanaca« Štefice Deren (4/1972) i dr. Dok je radnički pokret, kao mogućnost revolucionarnog preobražaja u svijetu, analiziran parcijalno i nesistematično, SKJ je zauzeo vidno mjesto u analizi i tumačenju. Napraviti moguću kronologiju svih tekstova o SKJ znači zapravo početi od 1966. god. Tekstovi: »Neke karakteristike kreiranja i strukture stavova sadržanih u dokumentima V kongresa komunista Hrvatske« Ivana Perića (3/1966), »SKJ — moralno-politička snaga socijalističkog sistema« Nerkeza Smailagića (1/1967), »Reforma SKJ kao politički proces« Ivana Babića (1/1967) predstavljaju obraćanje našem pokretu. No, mnogi drugi prilozi koji se odnose na politički sistem, upravljanje i filozofiju politike umnogome su u svezi sa situacijom našeg pokreta, stoga je interdisciplinarni pristup jedino moguć u pravljenju zaključka i komentara o SKJ.

5) Međunarodni odnosi i OUN

Prvi tematski prilozi o međunarodnim odnosima dati su u obliku ekonomijskih rasprava na svjetskoj pozornici. Na primjer, u prvom broju 1964. godine Marijan Hubeny raspravlja o pronalaženju novih rješenja u svjetskoj trgovini u tekstu: »Nova rješenja u svjetskoj trgovini«. No, može se zamijetiti da daljnji prilozi, analize i komentari smjeraju ka raščišćavanju mnogostrukosti međunarodnih

odnosa. U 1966. godini Radovan Vukadinović piše tri značajna teksta iz te oblasti: »Internordijski odnosi i djelovanje Nordijskog savjeta«, »Novi tokovi međunarodnih odnosa i kriza u NATO-u« i »Organizacija afričkog jedinstva – izraz napora za ujedinjenje afričkog kontinenta« (1–2, 3, 4/1966), osvrćući se na neke aspekte međunarodnih odnosa, a Budislav Vukas, sa stajališta principa aktivne koegzistencije, objašnjava kodifikaciju načela međunarodnog prava (4/1966). Ekonomske integracije (»Neka shvaćanja procesa ekonomske integracije u Zapadnoj Evropi«, Bogdan Čosić 2/1967) i problemi evropskog ujedinjenja (»Procesi i koncepcije evropskog ujedinjavanja«, R. Vukadinović 2/1967), teme su koje obilježavaju 1967. godinu.

Znati osjetiti aktualna mjesta međunarodnih zbivanja i o tome društveno-politički, angažirano pisati, znači biti u dodiru sa svijetom. Tekstovi Božice Blagović: »Problem evropske suradnje, evropske sigurnosti i Jugoslavije«, »Međunarodna zajednica« (1, 4/1971) i Radovana Vukadinovića »Vanjsko-političke dileme suvremene Amerike« i »Mehanizam donošenja vanjskopolitičkih odluka u SAD« (3, 4/1971), svojim primjerom upravo to pokazuju. Temeljna pitanja iz područja međunarodnih odnosa data su i u obliku glavnih tema pojedinih brojeva časopisa kao: »Kriza na Bliskom istoku« (2/1968), »OUN« (2–3/1972), »Nesvrstavanje i miroljubiva aktivna koegzistencija« (4/1974), »Evropska sigurnost i suradnja« (1–2/1975), te »O suvremenoj Kini« (1/1976).

Iz svega je evidentno da časopis potpuno i studiozno informira i komentira o problematici međunarodnih odnosa, njegujući i štujući našu misao i stav prema situaciji u svijetu.

6) *Politička geografija, geopolitika i strategija*

»U razvoju geografskih nauka tokom posljednjih šezdeset godina politička geografija i geopolitika doživljavaju različiti društveni tretman, iskazuju sve veći interes i ispoljavaju promjenljiv utjecaj i značenje. U našim je uvjetima razvijenost obiju disciplina mala ili nikakva« (»Politička geografija, razvoj i suvremeno značenje«, R. Pavić, 3/1965), time je Radovan Pavić ponešto pojasnio te vlastitim angažmanom dao im smjer i značaj. Naime, u nizu vrijednih članaka posvećenih toj problematici, dao je naslutiti koliko ideje o globalnim prostornim odnosima bitno povezanog svijeta imaju važnosti za današnje odnose snaga i ideju globalne strategije. Time je otvoren put odbiru tema iz ovog područja. Pokušat ćemo spomenuti neke najzanimljivije teme. Takve su, na primjer, »Problemi indijsko-kineske granice i karakteristike spornih područja« Radovana Pavića (1–2/1966), »Geopolitičke i geostrateške značajke evropske zone Varšavskog ugovora« Radovana Pavića i Andrije Bognara (2/1969), »Vojska u suvremenoj Španjolskoj« Antona Beblera (3/1975), »Problemi granica rasta, sirovina i rata« Radovana Pavića (4/1976). O osnovnim sadržajima političke geografije, geopolitike i geostrategije te o konkretnim zbivanjima u svijetu govore ozbiljni prilozi Radovana Pavića: »Osnovni sadržaji političke geografije, geopolitike i geostrategije« (1/1971) i »Prilog političko-geografskoj metodologiji obrade komunalne pobjede« (3/1971).

O vojnim i ratnim vještinama na znanstveni način temeljito se piše u broju tri, godine 1975. Značajna su dva teksta: »Prilog sociološkom određenju rata kao društvene pojave« Mensura Ibrahimpašića i »Marx i Engels o klasnom-revolucionarnom i opštem vojno-strategijskom sadržaju i karakteru naoružanog naroda« Miloša Prelevića.

7) Sociologija i sociologija kulture

Koliko je kulturno sociološko a sociološko kulturno, je li riječ o komplementarnosti ili naprosto o svezi pribježišta »društvenog« i »duhovnog«, govore prilozi koji podastiru tlo za navještaje o situaciji kulturnog stvaralaštva u društvu.

Što je to kulturna politika, pitanje provokativno i za sociologiju i za sociologiju kulture, utire stazu raspravama, znanstvenim analizama i esejima iz tog područja. Godine 1964, u broju dva, Tena Martinić objavljuje značajan tekst: »Kulturna politika kao sastavni dio opće politike«. Odnos kultura-društvo često sadrži posljedice nehajnog odnosa prema kulturnim aktivnostima. Stoga treba uspostaviti kriterije za analizu stanja, znanstveno se odnositi spram stanja te kulturu integrirati u našu svakodnevnu politiku i kao potrebu i kao cilj harmoničnog kulturno-društvenog zbivanja. O toj temi ista autorica nastavlja u tekstu: »Socijalizam kao negacija dihotomije 'radno' i 'slobodno vrijeme'« (3/1965), no mnogo konkretnije objelodanjuje problem Jasna Petrić u komentaru »Uloga mlade inteligencije u kreiranju kulturne politike« (1-2/1966). Koliko je kulturna akcija zavisna od dometa djelovanja intelektualnih snaga u kulturnoj revoluciji, riječ je u spomenutom tekstu. »Humanizacija društvenih odnosa u socijalizmu« (4/1967), kao realnost i mogućnost izražaja svjesno-klasnog subjekta-kreatora odnosa, pitanje je koje analitički i studiozno postavlja Radomir Lukić. Uputno je osvrnuti se na još neke tekstove. U 1972. godini, u prvom broju, to su: »Znanost i praksa« Lothara Eleya i »Spoznaja i odgovornost u svjetlu nove metodologije« Hede Festini. Dok se u prvom na filozofijskoj razini raspravlja o jedinstvu znanstvene teorije i prakse koje karakterizira dijalektička metoda, drugi na egzistencijalno-ontološkoj razini pokušava dosegnuti jedinstvo spoznaje i odgovornosti.

Valja se »kritički« odnositi prema posljednjim brojevima ovog časopisa koji je »zaboravio« spoznaje sociologije i sociologije kulture te se prilozi iz tog područja malokad mogu vidjeti.

8) Javno mnijenje i komunikacijski sistemi

U posljednje vrijeme, osobito u svjetskim teorijskim raspravama, javno mnijenje postaje sve više predmet znanstvenog ispitivanja. Što su javnost i javno mnijenje u konstelaciji samoupravnih odnosa, je li samoupravna javnost suvisla kovanica ili ona doista živi, što se zbiva sa sistemima komunikacija, odgovori na ta i slična pitanja naziru se iz nekih tekstova posvećenih toj temi. Prvi tekst o tome nalazi se u prvom broju časopisa, godine 1964, a glasi: »Javno mnijenje u savremenom društvu ka kritičkoj analizi modernih političkih pojmova« (Ljubomir Tadić, 1/1964). Za spomenutu problematiku značajan je broj četiri

iz 1972. godine, koji pokušava brojnim i raznorodnim priložima iznaći svezu između jugoslavenskog komunikacijskog sistema i samoupravljanja kao sfere koja mu dopušta permanentnost otvaranja. Slijedi studija Pavla Novosela o »Problemu oblika i sadržaja temeljne samoupravne informacije« (4/1973). U smislu daljnjeg pojašnjavanja neraščišćenih pitanja o komunikacijskom sistemu u socijalizmu, umnogome pomaže tematski blok u dvobroju 2–3, 1976. god. pod nazivom »Informiranje i komuniciranje«.

9) Sveučilišna problematika

Pažnju zaslužuju i prilozi o sveučilišnoj problematici te se taj časopis javlja kao jedino ozbiljnije poprište rješavanja bitnih sveučilišnih pitanja. Najveći dio priloga »teži« da smjesti političku misao u sveučilišnu zbiljnost i odredi mjesto Fakulteta političkih nauka u socijalističkom društvu. Primjerice, »Aktualni problemi nastave na FPN« (Ante Fiamengo, 1/1964), »Reforma sveučilišta kao političko pitanje« (Davor Rodin, 1/1969) i dr.

U temeljnom prikazivanju časopisa valja spomenuti savjetovanja, diskusije, prijevode, prigodne govore i bibliografije. Naime, svi prilozi zajedno upotpunjuju lik časopisa koji danas, bez sumnje, ima ugled kao zaokruženi politološki nazor na svijet.

Biljana Kašić

SLAVIC REVIEW 1976.

Iako i u ovome godištu pretežno objelodanjeni radovi obrađuju povijest, književnost i ostale grane ruske i sovjetske kulturne i političke prošlosti, ipak postoji i nekoliko veoma zanimljivih studija u kojima autori pišu o problemima novije povijesti Rumunjske, Mađarske i Čehoslovačke.

Od radova koji obrađuju političku prošlost Sovjetskog Saveza skrećemo pažnju na studiju S. Filtzpatricka, profesora povijesti na sveučilištu Columbia. Autor je veoma detaljno razradio odnos kulture i politike za Staljinove samovlade te je ustanovio da je tada »partija imala nadzor nad kulturom, a Staljin svu kontrolu nad partijom«. Autor nadalje iznosi i neke pojedinosti o ličnosti Maksima Gorkog, nakon njegova povratka u Rusiju. Zadržava se i na Stanislavskom, kao jednome od glavnih protagonista tadašnjeg kazališnog života. Ali koliko god su sve te ličnosti bile značajne, ipak im je svima manje-više bila oduzeta mogućnost slobodnog stvaralaštva, jer je i čitavim kulturnim životom za to vrijeme pa sve do svoje smrti godine 1953. dirigirao Staljin, ostavši jedini neprikosnoveni autoritet (ožužak). Victor L. Mote, profesor na sveučilištu u Houstonu, objavljuje slabo poznate materijale iz ekonomske povijesti Sibira potkraj 19. i početka 20. stoljeća. Težište je njegova rada na razvoju proizvodnje maslaca koja, prema njegovim podacima, ima za sobom dugu tradiciju.